

Дрогозюк Крістіна Борисівна,
доцент кафедри цивільного,
нотаріального та виконавчого процесу,
кандидат юридичних наук, доцент
Національного університету
«Одеська юридична академія»

ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

Анотація. У науковій роботі проаналізовано актуальний стан вітчизняного і міжнародного законодавства у сфері захисту прав дітей в Україні. Досліджено механізми захисту прав дітей, які з'явилися або зазнали розвитку під час повномасштабного вторгнення в Україну. Закцентовано увагу на неможливості встановити точну чисельність постраждалих дітей, що зумовлює ускладнення захисту прав тисяч українських дітей, які перебувають за кордоном або на окупованих територіях.

23

В умовах російсько-української війни значна кількість дітей зазнала порушення своїх прав, зокрема права на життя, здоров'я, освіти, розвиток тощо. Зокрема, непоодинокими є випадки психологічного та фізичного насильства з боку країни-агресора, які полягають у викраденні, вербуванні та примушуванні до співпраці задля знищення територіальної цілісності України.

Під час повномасштабного вторгнення діти та неповнолітні особи стали однією з найбільш уразливих категорій населення України. Це зумовлюється біологічною та психологічною незрілістю дитини, яка через це не має змоги повноцінно усвідомлювати факти порушення її прав, свобод та інтересів, що стає причиною несвоєчас-

ного реагування на ті чи ті факти протиправних діянь проти дітей¹.

Через це в умовах війни захист прав, свобод та інтересів дітей як майбутнього України є для держави чи не найпершим обов'язком, що чітко закріплюється в українському законодавстві. А саме, стаття 30-1 Закону України «Про охорону дитинства» регулює обов'язок держави вживати всіх необхідних заходів для захисту дітей, які перебувають у зоні воєнних дій і збройних конфліктів (мова йде про евакуацію дітей, возз'єднання з сім'ями, повернення до України дітей, незаконно вивезених за кордон тощо).

Вітчизняні науковці присвячують темі аналізу та удосконалення механізму захисту прав дитини велику кількість досліджень. Зокрема, можна виокремити роботи таких учених, як В. Буткевич, А. Войціховський, В. Джуган, Н. Коломонець, І. Коваль, Е. Костишин, Ю. Шевців, І. Шуміло та ін.

24

Дитиною є кожна людська істота до досягнення нею вісімнадцятирічного віку, якщо за законом повноліття не настає раніше. На думку В. О. Джуган, права дитини — це спеціальні можливості, які необхідні людині віком до 18 років для існування та досягнення зрілості².

Захист прав дітей в умовах воєнного стану регулюється як міжнародними, так і національними нормативно-правовими актами. На міжнародному рівні основоположними документами є Конвенція ООН про права дитини та Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах, Декларація прав дитини, Женевська конвенція про захист цивільного на-

---

¹ Коваль І. Захист прав та законних інтересів дітей під час війни в Україні. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Юридичні науки». 2023. Т. 10. № 2 (38). С. 70.

² Джуган В. О. Проблеми захисту прав дітей під час воєнних дій в Україні. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 8. С. 66.

селення під час війни тощо. В українському законодавстві ключовим є Закон України «Про охорону дитинства».

Окрему увагу потрібно надати механізму здійснення органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини, який регулюється постановою Кабінету Міністрів України «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини» від 24 вересня 2008 р. № 866³.

З початком дії воєнного стану Україна активізувала роботу щодо вдосконалення механізмів захисту прав дітей як повноцінної частини суспільства та створення відповідних органів. Зокрема, 17 березня 2022 р. Кабінет Міністрів України створив Координаційний штаб. Його головне завдання — збирати і аналізувати інформацію про стан та потреби дітей у зоні бойових дій і тих, хто вже евакуйований. На основі цих даних штаб розробляє механізми дій для органів влади. Серед іншого, штаб розробив механізм евакуації дітей із зони активних бойових дій, подаліше розміщення їх і забезпечення належного догляду.

22 березня 2022 р. Кабінет Міністрів ухвалив Постанову № 349 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо захисту прав дітей на період надзвичайного або воєнного стану», яка спростила процедуру влаштування дітей, які залишилися без батьків і їхнього піклування. Завдяки цьому діти можуть бути тимчасово влаштовані до дитячих будинків сімейного типу та прийомних сімей у межах передбаченої граничної чисельності.

Також Офіс Президента України спільно з UNICEF та Міністерством соціальної політики запровадив програму «Дитина не сама», яка стала ефективним інструментом

---

³ Костишин Е., Шевців Ю. Інституційно-правовий механізм захисту дітей в Україні в умовах воєнного стану. *Публічне управління та соціальна робота*. 2023. № 1. С. 29–36.

для швидкого реагування на потреби дітей в умовах війни через чат-бот «Дитина не сама»⁴.

Міжнародна спільнота активно долучилася до процесу захисту дітей під час війни. Зокрема, Рада Європи віднесла захист прав дітей у кризових ситуаціях, зокрема під час російської агресії проти України, до пріоритетів своєї Стратегії щодо прав дитини на 2022–2027 роки⁵.

З урахуванням проведеного аналізу, можна встановити, що в складних умовах сьогодення наша держава намагається гідно забезпечувати захист прав українських дітей.

Однак, незважаючи на численні дослідження, спрямовані на підтвердження кількості постраждалих дітей під час воєнної агресії РФ, встановити точну кількість постраждалих дітей видається неможливим. Це зумовлено продовженням активних бойових дій, тимчасової окупації певних територій України, внутрішнім переміщенням і виїздом таких дітей за кордон. Як наслідок, через війну права тисяч українських дітей і надалі порушують, водночас держава не завжди може допомогти дітям, які опинились у складних життєвих обставинах, оскільки не має можливості здійснювати моніторинг дітей, які перебувають не в її юрисдикції. Тож видається доцільним звернути окрему увагу на розроблення нових механізмів обліку інформації про дітей, які виїхали за кордон, опинились на окупованих територіях або в зоні бойових дій.

Відповідно до Закону України «Про охорону дитинства» в нашій державі заборонено використання та участь дітей у воєнних діях і збройних конфліктах (зокрема вер-

---

⁴ Дитина не сама: «Інструкція з турботи». URL: <https://dity.msp.gov.ua/about>.

⁵ Стратегія Ради Європи щодо прав дитини на 2022–2027 рр.: «Права дитини на практиці: від стабільної реалізації до спільного новаторства». 23.02.2022. URL: <https://rm.coe.int/coe-strategy-for-the-rights-uk/1680a774c4>.

бування, пропаганда війни, фінансування, матеріальне забезпечення, навчання дітей з метою використання у збройних конфліктах інших держав або насильницьких діях, спрямованих на повалення державної влади чи порушення територіальної цілісності)⁶. Це питання гостро постає на окупованих територіях, оскільки ворог не нехтує можливістю викрадення українських дітей і примушування до незаконної співпраці проти держави Україна.

Однією з основних форм протидії України проти порушення прав дітей є державна політика, спрямована на постійне удосконалення нормативно-правової бази, зокрема імплементацію норм європейського та міжнародного права. Результатом цієї діяльності є те, що на сьогодні Україна є учасницею низки міжнародних договорів у сфері забезпечення прав дитини.

---

⁶ Коваль І. Захист прав та законних інтересів дітей під час війни в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки». 2023. Т. 10. № 2 (38). С. 66–71.